

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi/
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 8, Sayı/Issue 18 (Nisan/April 2019), s. 1-10.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut236>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi: 03.10.2018
Kabul Tarihi: 26.11.2018

Kıpçak Sahası Türk Destanlarındaki Kadın Kahramanlara Dair Bazı Tespitler*

Some Determinations On Female Heroes in Turkic Epics of Kipchak Area

Abdulselem ARVAS*

Öz

Türk destancılık geleneği, derlenmiş yüzlerce örnekten dolayı çok zengin bir gelenektir. Bu destanlarda Türklerin tarihi, kültürü, inançları anlatılmış ve aynı zamanda ekonomik, kültürel, sosyal vb. gibi pek çok konu işlenmiştir. Türkler, ataerkil aile yapısına sahip oldukları için destanları da daha ziyade bu yapı üzerine inşa olmuştur. Bunun neticesinde Türk destanlarında başkahramanlar genelde erkeklerden oluşmuştur. Buna rağmen, bunun aksi durumlar da söz konusudur. Nitekim kadınlar da Türk destanlarında başkahraman olabilmektedir. İşte bu çalışmada, kadınların başkahraman olduğu veya birincil derecede yer aldığı "Canıl Mirza", "Ayman-Şolpan", "Kırk Kız", "Zayatülek ile Hıvhlıv", "Tülek-Susulu" vb. gibi Kıpçak sahasına ait Türk boylarının bazı destanları incelenmekte ve bu destanlarda yer alan kadın kahramanların özellikleri üzerinde durulmaktadır. Böylece destanlara yansıyan kadının, Türklerin yaşam tarzından kaynaklanıp kaynaklanmadığı irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıpçak, Türk, destanlar, kadın, kahraman.

Abstract

The tradition of Turkic epic is a very rich tradition due to hundreds of examples compiled. In these epics; the history, culture and beliefs of Turkic peoples have been explained and at the same time many subjects such as economic, cultural and social have been handled. Because Turkic peoples had a patriarchal family structure, their epics were rather built on this structure. As a result, the main hero have been mostly men in the Turkic epics. However, the opposite is also the case. As a matter of fact, women may be the main hero in Turkish epics. In this study, such as "Canıl Mirza", "Ayman-Şolpan", "Kırk Kız", "Zayatülek-Hıvhlıv", "Tülek-Susulu", where women are the main hero or the primary actor, some epics of the Turkic peoples belonging to the Kipchak area are examined and the characteristics of female heroes

* Bu makale, 19-25 Nisan 2010 tarihinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi tarafından İzmir'de düzenlenen II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresinde "Kahramanları Kadın Olan Bazı Kıpçak Destanları Üzerine" başlığıyla sunulan ancak yayınlanmayan bildirinin gözden geçirilip genişletilmiş hâlidir.

*Doç. Dr., Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı-Türkiye Elmek: arvasnarin@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7553-183X>

in these epics are emphasized. Thus, the woman reflected in the epics is examined whether or not from the life style of Turkic peoples.

Keywords: Kipchak, Turkic, epics, women, hero.

Giriş

Epik eserler (destanlar), kadim milletlerin edebiyatında daima önemli bir yer kaplamıştır. Bunun sebebi, halkın, bu eserleri atalardan miras kalan gerçek hikâyeler ve yazıya geçirilmemiş ancak nesilden nesle şifahen aktarılan tarihî olaylar şeklinde değerlendirmesidir. Benzer ifadeyle destanların, geçmiş ile günümüz arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmak açısından da edebiyat için önemli veriler içerdiği söylenebilir (Kargı 2016: 19). Özellikle hem yerleşik hem göçebe yaşam tarzını beraber devam ettiren Türkler de çok eski dönemlerden günümüze kadar, asırlar boyunca, bu epik geleneği canlı bir şekilde sürdürmüştür. Bundan ötürü diğer milletlerle karşılaştırıldığında Türk boylarının çok zengin ve köklü bir epik geleneğe sahip olduğu söylenebilir. Nitekim Türk dünyasında genel olarak “destan” kavramıyla karşılanan epik eserler, Türk boyları arasında kayda geçmiş yüzlerce örnekten ötürü dünya edebiyatında müstesna bir yere sahiptir.

Edebî, estetik, tarihî değeri haiz olan destanlar, Türklerin geçmişteki yaşam tarzını, geleneğini, göreneğini, töresini ve hatta yazıya geçmemiş sözlü tarihini içinde barındırmaktadır. Bu özelliklerden dolayı destanların, diğer sözlü gelenek ürünleri gibi, hatta onlardan daha çok Türk düşünce yapısı ve hayat felsefesini bünyesinde sakladığı ifade edilebilir. Üstelik destanlar, resmî tarihten ayrı olarak kayda geçmemiş birçok tarihî olayı sözlü kalıplar içinde aktarmak suretiyle günümüze kadar ulaştırmıştır. Destanların bazı araştırmacılar tarafından sözlü tarih ya da tarihin önemli bir şubesi olarak değerlendirilmesinin sebebi de içerisinde gerçek hayattan unsurları barındırmasıdır. Bu yüzden destanların, Türk boylarının sözlü belleği olan tükenmez bir hazine olduğu söylenebilir. Bu özellikler haricinde destanlarda Türk tarihi, kültürü, edebiyatı anlatılmakta ayrıca siyasi, sosyal, ekonomik, ahlaki pek çok konu da işlenmektedir. Bu kapsamda ailenin, toplumun, hatta vatanın önemli bir bireyi olarak kadınların da Türk destanlarında farklı açılardan yer aldığı görülmektedir. Kısaca destanlar, gerek kadın tipler ve kadın kahramanlar gerekse kadının toplumdaki çeşitli rolleri gibi, içinde barındırdığı konular açısından değerlendirildiğinde, Türklerin kadına çok değer verdiğini ve kadını toplumun önemli bir unsuru olarak kabul ettiğini ortaya koymaktadır. Türkler tarafından çok eski dönemlerden beri, kadına verilen değerin destanlar vasıtasıyla işlenmesi tarihî kaynaklarla da örtüşmektedir.

Meseleye bu açıdan bakınca Türk destanlarının bugünkü modern devletlerin kadına dair ileri sürdüğü düşünceler için kayda değer mesajlar içerdiği aşikârdır. Bunu bir örnekle açıklayalım: Mesela destanlarda topluma yön veren kişiler bulunmakta ve anlatının merkezinde yer alan bu kimseler “kahraman” olarak adlandırılmaktadır. Bilindiği üzere Oğuz Kağan’dan Manas’a, Bamsı Beyrek’ten Alpamiş’a, Salur Kazan’dan Koblandı Batır ve Er Töştük’e kadar Türk destanlarındaki pek çok bahadır genelde erkektir. Hatta bu kahramanlar aynı zamanda söz konusu destanlara adlarını da vermiştir. Ancak Türk destancılık geleneğinde sadece erkeklerin değil, kadınların da kahraman olduğu ve halkını idare ettiği çok sayıda destan örneği mevcuttur. Üstelik bu tarz destanlarda da kadın kahraman adını destana vermiştir.¹ İşte bu durum, Türk

¹ Bu araştırmaya konu olan destanlardaki kadınlar birinci dereceden kahramanlar olsa da onların hepsi “bahadır (alp) kadınlar” değildir. Buna rağmen gerek destanların başkahramanı olmaları gerekse çeşitli özellikleri sayesinde söz konusu destana ya tamamen ya da kısmen adını vermişlerdir. Mesela Kırgızların “Canıl Mirza”, Kazakların “Kızjipek” destanlarının başkahramanları hem kadındır hem de destana adını vermişlerdir. Ancak bu araştırmada Karakalpaklara ait “Kırk Kız Destanı”nın başkahramanı Gülayım, kadın olduğu hâlde adını destana vermemiştir. Erkeğin âşık, kadının maşuk olduğu ve çeşitli maceralardan sonra erkeğin sevdiğine eriştiği ya da erişmediği bazı destanlarda ise kadın-erkek destana birlikte adını vermiştir. Bunlarda ise kadın ve erkek ortak başkahraman olarak ortaya çıkmaktadır. Kırgızların “Kozuke ve Bayan”, Kazakların “Akböpe-Savıtbek”, Başkurtların “Zayatülele ile Hıvıhılv”, Tatarların “Tülele-Susılv” destanları bunun birkaç örneğidir. Bu bağlamda araştırmada incelenen Kıpçak sahası Türklerine ait destan metinleri şunlardır: “Canıl Mirza”, “Kız Cibek”, “Akmöör”, “Kozuke ve Bayan” (Kırgız); “Ayman-Şolpon”,

destanlarında hem kadına değer verildiğini hem de kadının yönetimde söz sahibi olduğunu göstermesi bakımından manidardır. Bu çalışmada ise Kıpçak sahası Türk boylarına dâhil olan ve kahramanları kadın olan bazı destanlardaki kadın kahramanların özelliklerine dair genel bir çerçeve çizilecektir. Ancak çalışmayı teorik bir zemine oturtmak için konuya dair birkaç çalışmadan bahsetmek faydalı olacaktır.

1. Konu Hakkındaki Birkaç Araştırma

Türk destanlarındaki kahramanların sosyal, kültürel ve tarihî önemini fark eden pek çok araştırmacı bu konuya eğilmiş ve destan kahramanları hakkında çeşitli incelemeler yapmıştır. Bu bağlamda özellikle erkek kahramanların incelendiği çok sayıda araştırma mevcuttur.² Bunların içerisinde, sadece kahraman kadınların veya kadın kahramanların ele alındığı çalışmalar da bulunmaktadır. Onun için bu epik eserlerdeki kadın kahramanlardan bahseden bazı incelemelere³ değinmekte yarar vardır.

Kadın kahramanlarla ilgili en eski çalışmalardan biri Mehmet Kaplan'ın kaleme aldığı "Dede Korkut Kitabında Kadın" başlıklı makaledir. M. Kaplan, çalışmasında yerleşik hayat ve Müslümanlığın etkisiyle evine kapanan Türk kadın tipinin destanlara yansıdığını belirtmektedir. Ancak bu etkinin *Dede Korkut Kitabı*'ndaki hikâyelere daha tam olarak yansımadağını ve bu destanların çoğunda kadının hâlâ eski konumunu koruduğunu söylemektedir. Yine de yazar, *Mukaddime* ile bazı hikâyelerde belirtilen kadın tiplerin Müslümanlıkla bağlantılı⁴ olarak tarif edildiğini ifade etmektedir (Kaplan 2004: 39-50). Ceyhun V. Uygur da "Karakalpak Edebiyatında Kadın" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazar, araştırmasında folklorik ürünler içerisinde destan ve atasözleri ile yazılı edebiyat içerisinde ise şiir ve nesir gibi türlerde (hikâye, roman, piyes) kadın ve kızların içinde bulunduğu konumlar ile bulunması gereken konumları incelemiştir (Uygur 2003: 251-280).

"Burla Hatun'dan Terken Hatun"a başlıklı makalesinde Hamiye Duran, destan kahramanlarının özelliklerinden hareketle, *Dede Korkut* destanlarındaki kadın tipi ile tarihî kaynaklardaki kadını karşılaştırmıştır. Yazar, *Dede Korkut* destanlarından yola çıkarak, aynı dönem tarihî kaynaklarda izlenen kadının, sosyal statüsü bakımından çok üstün görüldüğünü belirtmektedir. Kısaca H. Duran, bu iki farklı kaynaklardaki Türk kadının ortak özellikler taşıdığını söylemekte ve bu ortak vasıfları ise güzellik, asalet, zekâ, akıl, iyi yetişmiş ve eğitilmiş olma, devletin en üst makamlarını temsil edebilme, muktedir olma, iyi ata binme, silah kullanma, savaşabilme şeklinde sıralamaktadır. Bu verilerden hareketle yazar, Türk destanlarının tarihle paralellik gösterdiğini dile getirmektedir (Duran 2004: 32-41). "Reşideddin Oğuznamesinde Kadın" başlıklı bir makale kaleme alan Mehmet Aça ise *Reşideddin Oğuznamesi*'nin bugüne kadar çeşitli açılardan incelendiğini fakat kadın bağlamında ayrıntılı bir şekilde irdelenmediğini belirterek, yazısında "Oğuzname"yi kadın bağlamında çeşitli açılardan incelemekte ve kadınlara yönelik bakış açısını oluşturan temel unsurları tartışmaktadır. Bu bağlamda, araştırmacı kadının birkaç örneğin dışında, *Reşideddin Oğuznamesi*'nde çok iyi bir imaja sahip olmadığını yazmaktadır. Neticede bu eserde kadınla ilgili değerlendirmelerin çok daha iyi sonuçlar verebilmesi için konunun, eserin kaleme alındığı dönemi biçimlendiren özelliklerden (din, kültür,

"Kızjipek" "Akböpe-Savıtbek", "Kozı Körpe-Bayan Sulu" (Kazak); "Kuzıykürpes", "Zayatülele ile Hıvhılıv" (Başkurt); "Kırk Kız" (Karakalpak); "Tülek-Susulu" (Tatar); "Örüzmeke ve Satanay Biyçe" (Karaçay-Malkar).

² Konuyla ilgili birkaç örnek için bk. (Çobanoğlu 1996; Oğuz 1998; Çetin 1998; Köse 1999).

³ Bu başlık altında yer verilen araştırmalar, bildiriye sunduğumuz 19-25 Nisan 2010 tarihinden önceki birkaç incelemeyi kapsıyordu. Zira bildirinin amacı, bu konuda yapılmış araştırmaların bir analizini yapmak değildi. Ayrıca araştırmadaki bu başlığın, 19-25 Nisan 2010 tarihini yansıtmamasını istediğimiz için bu kısmı o gün sunulan hâliyle bıraktık. Bu bağlamda bildirinin diğer kısımları değiştirildiği hâlde bu başlık altındaki bilgilere hiçbir ekleme yapılmamıştır.

⁴ Özkul Çobanoğlu, M. Kaplan'ın ve ondan sonraki pek çok araştırmacının dile getirdiği bu değerlendirmeyi eleştirmekte ve Türk toplumunda kadının pasif hâle gelmesinin Müslümanlıkla bağlantılı olmadığını söylemektedir. Kadının pasifleşmesinin yaşam tarzının değişmesiyle paralel olarak meydana geldiğini dile getiren Ö. Çobanoğlu, bu durumun başka kültürlerde de aynı şekilde gerçekleştiğini belirtmektedir (Çobanoğlu 2003: 106-107).

toplumsal hayat, etkileşim, vd.) bağımsız bir şekilde ele alınmayacağını ifade etmektedir (Aça 2007: 76-92).

Ahmet Saçkesen tarafından ise “Er Tabıldı Destanında Kadın Tipleri” adlı bir makale ele alınmıştır. A. Saçkesen, çalışmasında Türk kadınının toplum içerisindeki önemi ve edebî yaratılardaki işlevini tarihsel süreç içerisinde incelemiştir. Araştırmacı, Türk destan geleneğinde önemli bir yer tutan *Er Tabıldı Destanı*’ndaki kadın tipleri “ideal eş ve anne tipi”, “ideal sevgili tipi” ve “yardımcı tip” başlıklarını esas alarak destanda konu edilen kadın tiplerini açıklamıştır (Saçkesen 2007: 489-495). Türk Dünyası’nda en yaygın destanlardan biri olan *Köroğlu* destanı hakkında bir yazı kaleme alan M. Emin Bars da Köroğlu’nun Türkmen varyantında yer alan at, kadın ve silah kavramlarını incelemiştir. M. E. Bars, bu destanda kadının çok pasif bir rol oynadığını ve yemek hazırlama ile konuk ağırlama işleviyle görüldüğünü belirtmektedir (Bars 2008: 164-178).

2. Kıpçak Sahasına Ait Bazı Türk Destanlarında Kadın Kahramanlar

İnsanlık tarihinde kadın, pek çok eski medeniyette yeri geldiğinde, tıpkı erkek gibi yurdunu düşmana karşı savunan, halkı için savaşan hatta bu uğurda kendini feda eden toplumun mühim bir bireyidir. Türk tarihi ve destanlarında ise bu husus, çok sayıda örnekle dolu olduğu için daha bariz şekilde göze çarpmaktadır. Batı edebiyatında kadın ‘zarif kadın’ (femme frigide) ile ‘kötü kadın’ (femme fatale) arasına sıkışıp kalmıştır (Kargı 2016: 27). Oysa Türk toplumunda kadın ailenin en önemli üyesi olarak önemli vazifeler üstlenmiş ve hiçbir zaman toplumsal hayattan kopmamıştır. Nitekim Mehmet Kaplan, tıpkı erkek gibi sosyal bir varlık olan kadını, bundan dolayı Türk edebiyatında üç dönemde değerlendirmekte ve kadınların mücadelecisi tarafını ilk sıraya yerleştirmektedir: “*1. İslamiyet’ten önce ve göçebelik devrinde o, bu devrin ideal erkek tipi olan Alp tipine yaklaşır. Erkek gibi o da ata biner, ok atar, kılıç kullanır ve icabında düşmanla kahramanca çarpışır.*” (Kaplan 2004: 39). M. Kaplan’ın belirttiği gibi zaman içerisinde kadının alp tarafı unutulmuş ve o, büyük aşklara konu olmuştur (Kaplan 2004: 39). Ancak bu araştırmada Kıpçak sahasına ait bazı Türk destanlarındaki sadece bahadır (alp) kadınlar değil, destanlarda farklı rollerle öne çıkan kadın kahramanlar incelenecek ve onların öne çıkan vasıfları üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda, Kıpçak sahası Türk destanlarında yer alan kadın kahramanlar, genel bir tasnifle “toplumsal” ve “kişisel” özellikler başlığı altında iki kategoride değerlendirilebilir.

2.1. Kadın Kahramanların Toplumsal Özellikleri

2.1.1. Bahadır olma özelliği

Kıpçak sahası Türk destanları incelendiğinde genelde kadınların da erkekle beraber düşmana karşı savaştığı görülmektedir. Dede Korkut’ta da karşılaştığımız bu husus M. Kaplan’ın da belirttiği gibi alplikle ilgilidir. Onun için kadın, erkek gibi kılıç kuşanıp düşmanla çarpışmaktadır. Kıpçak sahası Türk destanlarında “batır” olarak ifade edilen bu özellik “bahadır” (alp) anlamına gelmektedir. Nitekim tıpkı Dede Korkut’ta olduğu gibi Kıpçak sahası Türk destanlarının birçoğunda kadın düşmanla çarpışan korkusuz bir bahadır olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Kırgızların “Canıl Mirza Destanı”nın başkahramanı Canıl Mirza bahadırılık özelliklerini sergileyen kadın kahramanlardan biridir. Onun bahadırılık vasıfları gerek destanda onun hakkında başkaları konuşurken gerekse savaş meydanlarında yaptığı çarpışmalardan görülmektedir. Örneğin destanın başında Tülkü’nün annesi, Kırgızların Noygut boyuna mensup olan Canıl Mirza’yı “Er Canıl” ve “güçlü kuvvetli kız” olarak tavsif ediyor ve oğluna bu kızı almasını tavsiye ediyor (Caynakova 2004: 19).

“Canıl Mirza Destanı”nda hem iç hem de dış mücadeleler anlatılmaktadır. Nitekim destanın başlarında ortaya çıkan hadiseler bir iç mücadeleyle ilgilidir. Örneğin Tülkü ve adamları Noygut boyunu basar ve onların üç yüz yilkısını kaçıtır. Bu vaka Canıl yurtta yokken yapılır. Canıl bu olayı duyunca, Karadolu yürük atına binip boyunun atları peşinden gider (Caynakova 2004: 22-23). Canıl’ın yurtta olmadığı bir sırada hasımların baskın yapması onun korkulacak bir bahadır olduğunu göstermektedir. İyi bir okçu (Caynakova 2004: 48), kaplanla kapışacak kadar cesaretli (Caynakova 2004: 69), iyi bir avcı (Caynakova 2004: 137) olan Canıl Mirza, daha 10-

15 yaşlarındayken yurdu için tasalanan ve korumaya çalışan bir bahadır. Nitekim iç çatışmalardan sonra yurdunu basıp kız kardeşini kaçıran Kalmuklardan, hem öcünü hem kardeşini hem de kaçırılan malları geri alır (Caynakova 2004: 125-126). Böylece dış mücadelede de kahramanlığını göstermiş ve halkının yüzünü kara çıkarmamıştır. Aynı zamanda usta bir avcı olan Canıl Mirza kendisini horlayan Akkoçkor'a karşı zırhını giyerek atlanır ve Akkoçkor ile Kangkı'yı da öldürür (Caynakova 2004: 141-143).

Bu tür kahramanlıklar gösteren bir başka destan kahramanı Karakalpakların "Kırk Kız Destanı"ndaki Gülayım'dır. Bütün destanlarda bir oğulun olmamasından yakınan hanların aksine Gülayım'ın babası Allayar, altı oğlu olduğu hâlde, bir kızı olması için Allah'a yalvarır (Uygur 2007: 187). Gülayım, Meyveli Ada'da kırk kızıyla oğlak tartış (kökbörü oyunu) oynar, ellerine kılıç verip yiğitliği öğretir (Uygur 2007: 45). Onun kırk kızı silahlanıp atlara binerler ve erkek gibi giyinirler (Uygur 2007: 47). Gülayım, Meyveli Ada'da kırk kızıyla her gün savaşa hazırlanırken onun âşıkları da gün geçtikçe çoğalır (Uygur 2007: 55). Gülayım, kendisine âşık olan Sayeke'nin, rakipleri Aşir ile Amankul'un dedikodularını kendisine iletince onu iyice dövüp kolunu bağlayarak kaleden çıkarır (Uygur 2007: 79). Gülayım, bir ağacı gövdesinden tutup kökünden koparacak kadar kuvvetlidir. Nitekim Jurın'ın nazına dayanamayan Gülayım, Jurın'ın çıktığı ağacı kökünden çıkarıp atar (Uygur 2007: 215). Gülayım destanın birçok yerinde "er" veya "yiğit" olarak tasvir edilir (Uygur 2007: 245). Düşman, onunla er meydanına çıkmaktan korktuğu için onun olmadığı bir zamanda yurda saldırmaktadır. Mesela, Gülayım ava çıkınca Kalmuk hanı Surtayşa memleketine saldırıp halkını perişan eder. Çünkü Gülayım'ın hazırlıklı olabileceğini bilir (Uygur 2007: 413). Surtayşa'nın kırk bin kişilik ordusundan kaçmayarak düşmanın hepsinin öldürülmesi, kaçan düşmanların yakalanarak öldürülmesi Gülayım'ın diğer kahramanlıklarıdır (Uygur 2007: 585-587). Kalenin gizli geçidini bulunca Gülayım, kırk kızına hırsız gibi kaleye girmenin kendilerine yakışmayacağını söyler ve Surtayşa'ya savaş meydanına çıkması için Servinaz'ı elçi olarak gönderip mertliğini de gösterir (Uygur 2007: 681). Gülayım, Kalmuk hanı Surtayşa'ya meydan okuyacak kadar cesurdur. Ona okla mı kılıçla mı savaşmak istediğini sorar. Surtayşa'yla Gülayım altı gün savaşır birbirini yenemezler ama sonunda Gülayım onun başını keser (Uygur 2007: 757, 761, 775). Gülayım daha sonra Türkistan illerini, Sarkop ova illerini, Yeniderya boylarını adaletle yönetir (Uygur 2007: 787).

2.1.2. Birlik olma özelliği

Kıpçak sahası Türk destanlarının kadın kahramanları düşmana karşı birlikte hareket edilmesi gerektiği bilincindedirler. Yani "birlikten kuvvet doğar" prensibi bu kahramanlar tarafından mükemmel biçimde uygulanır. Boyların birlik olması hâlinde devletin de selamette olacağını iyi bilirler. Bu yüzden bu destan kahramanlarında birlik olma ve düşmana birlikte karşı koyma düşüncesi bir başka özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela Canıl Mirza, Kırgızların birliğini sağlamak için her şeye razıdır. O, Akkoçkor'a Kalmukları obasından sürmesi hâlinde başını kesebileceğini söyler. Hatta kendisi gibi bir bahadırı öldürmekle halk içinde şan sahibi olacağını da belirtir. Kısaca Canıl, birlik olmaları hâlinde Akkoçkor karşısında boynunun kıldan ince olduğunu belirtir (Caynakova 2004: 55). "Kırk Kız Destanı"nın başkahramanı Gülayım da halkının birliğini sağlamak için çok çalışır. Nitekim çok ileri görüşlü olan ve birlikte hareket etmeleri gerektiğini bilen Gülayım, Surtayşa tarafından tutsak edilen halkına, kervandaki bir Sarkoplu yurttaşını gizlice gönderir ve onlara kendisinin geldiğini, onların da hazırlık yapmalarını söylemesini ister (Uygur 2007: 593).

2.1.3. Vatansever olma özelliği

Kıpçak sahası Türk destanlarında yurt sevgisi iç çatışmalarda kendi boyunu, dış düşmanla yapılan savaşlarda tüm yurdu korumayı kapsamaktadır. Böylece vatanperverlik "curt" (yurt/boy) sevgisinden vatan sevgisine dönüşmektedir. Onun için Kıpçak sahası Türk destanlarında vatanseverlikle iki türlü karşılaşmakta ve her ikisi için de yurt sevgisi bu kahramanlarda doruk noktaya çıkmaktadır. Örneğin Canıl, boyunun en ufak bir sıkıntı bile çekmesini ve yurdunun talan edilmesini istemez. Tülkü ve adamlarının konakladığı yere geldiği zaman selam verip vermeme hususunda şüpheye düşen ve yanındaki iki mollaya danışan Canıl'a mollalar, Tülkü'nün onunla evlenmek için geldiğini ve Tülkü'ye boyun eğmesini söyleyince, Canıl onları tersleyerek

Tülkü'nün boyuna yaptığı kötülükleri hatırlatır. Eğer onu kocalığa kabul edip teslim olursa Noygut halkının kahrolacağını ve Kalmukların gelip Noygutları talan edeceğini söyler (Caynakova 2004: 27, 28). Gülayım ise vatanını o kadar sevmektedir ki yurdunu Kalmuklara karşı savunmayan abilerinin darağacında asılı kalmasını, yalnızca yurdu savunan babasının gömülmesini halkından ister (Uygur 2007: 507). Gülayım, Arslan'ın geldiğini görür ve onunla konuşunca onun rüyasında âşık olduğu kişi olduğunu anlar. Ancak Gülayım, onunla evlenmeden önce tutsak halkını kurtarması gerektiğini söyler (Uygur 2007: 611). Orta Asya Türk destanları arasında "kahramanlık" değil de "muhabbet" destanları denilen ve esas itibarıyla bir "aşk hikâyesi" olan Kırgızların "Akmöör Destanı"nda da Akmöör istemediği hâlde yaşlı Cantay'la evlenir. Çünkü onunla evlenirse Han Cantay, Sayak boyunu yok edecektir. Bu yüzden Akmöör boyu ve halkı için fedakârlık yaparak, sevdiği Bolot'tan ayrılmayı ve Cantay'la evlenmeyi kabul eder (Durmuş 2002: 84).

2.2. Kadın Kahramanların Kişisel Özellikleri

2.2.1. Güçlü önsezi özelliği

Kıpçak sahası Türk destanlarındaki kadın kahramanların toplumsal özellikleri yanı sıra kişisel birçok özelliği de ön plana çıkmaktadır. Yani Gülayım ve Canıl Mırza gibi kahramanların nitelikleri sadece bahadır olmalarıyla sınırlı değildir. Çünkü liderlik yapacak kahramanlar toplumun karşılaşacağı tehlikeleri de görebilmelidir. Onun için bu bahadırların önsezileri, başka deyişle "olani" tahmin etme ve "geleceği görme" sezileri de çok kuvvetlidir. Mesela Canıl; Tülkü ve Üçükö'nün anneleri tarafından kışkırtıldığını sezer ve malının arkasından gidince atların onların elinde olduğunu görür (Caynakova 2004: 26). Gülayım ise kötü niyeti sezecek kadar akıllıdır. Jurın'ın yalan söyleyerek kendisini öpmek, kendisine yakınlaşmak istediğini anlar ve sevdiğinin henüz gelmediğini sezer (Uygur 2007: 111). Servinaz, Gülayım'ın gördüğü rüyanın yorumunu isteyince rüyanın yorumundan önce ona Meyveli Ada'da sağlam kapılı kale yaptırdığını, düşmana karşı hazırlanıp at semirttiğini, kırk kızını bedevi atlara bindirdiğini, savaş için onları eğittiğini söyler. Servinaz, Gülayım'ın rüyasını Surtayşa'nın yurtlarını basıp halkı esir edeceğini ve babası ile altı erkek kardeşini öldüreceği şeklinde yorumlar. Bunun üzerine Gülayım onun geleceği bildiğini, söylediklerinin doğru olduğunu tasdik eder (Uygur 2007: 51, 53). Mayanhılıv, Kuzikürpes'in şarkılarından onun beşik kertmesi olabileceğini sezer, ama bunu kesin olarak bilmez (Ergun-İbrahimov 2000: 424). Tülek'in sorusu üzerine Susulu onun adını, soyunu ve her şeyini söyler (Urmançı 2007: 119).

2.2.2. İkna etme özelliği

Destanlardaki bahadır kadınlar, aynı zamanda nerede, ne zaman ve kiminle nasıl konuşmaları gerektiğini de çok iyi bilirler. Bu özellikler liderlerin kişisel vasıfları olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Canıl Mırza, ikna kabiliyetini kullanarak Kalmuk Erdene'nin Çınasıl'ı öldürmesini engeller. Canıl Mırza bir hatip edasıyla Kalmukların lideri Erdene'yi şu sözlerle yatıştırır:

"Sevdiğine vurur tokmağını,
Değeri düşmüşe benzedin,
O çekirge sen bir adam,
Bıçağını çekip çıkarma,
Kız oyununa gelenin,
Hayatını alt üst etme,
O bir oğlan sen bir bey,
Beylik yap bağışla,
Beyliğin yok ise,
Kalkıp başını kesiver" (Caynakova 2004: 47).

Böylece Canıl Mırza, Erdene'ye bir han olduğunu, küçük insanlarla uğraşmasının şanına yakışmayacağını söylemiş olur. Ancak onun esas amacı Kırgızların ünlü bir çöçeni ve aynı zamanda Kırgız boylarının askeri gücü hakkında bilgi aktarıcı olan Çınasıl'ı kurtarmaktır.

Nitekim Canıl, Çınasıl'dan aldığı istihbarat ile Kalmukları yenebilecek güce ulaştıklarını anlar ve bundan sonra harekete geçer. Kırgızların başka bir destanında Akmöör de Cantay'ın Bolot'u öldürmek istediği bir anda ona Bolot'un hem Kırgız hem de akrabası olduğunu ve Çin'den gelen silahlı bir düşman olmadığını söyleyerek Cantay'ı bu düşüncesinden vazgeçirir (Durmuş 2002: 126). Kazakların "Ayman-Şolpan" destanında Ayman ikna kabiliyeti sayesinde kardeşini kurtarır. Destanda daha çok akıllı ve çeçen yönüyle görünen Ayman, Kötibar tarafından kardeşiyle birlikte kaçırılırken, söylediği sözlerle onu ikna edip kardeşi Şolpan'ı serbest bırakıp geri gönderir (Ersöz 2001: 108). Mayanhılıv, Kuzıkürpes'e birlikte kaçmak yerine ona ne yapması gerektiğini söyler ve onu sözleriyle ikna eder. Kuzıkürpes bu fikrini beğenip onu kucaklar (Ergun-İbrahimov 2000: 426).

2.2.3. Kurnaz olma özelliği

Bahadır kadınlar yeri geldiğinde çeşitli hilelere de müracaat ederler. Bu onların aynı zamanda gerektiğinde kurnazlık yaptıklarını da gösterir. Mesela Kalmukların beyi Erdene, Canıl'ın babası Cagoo'nun obasını kuşatınca Canıl, ailesine zarar gelmesin diye Erdene'ye haber gönderip onunla evleneceğini söyler; ama başlık parasının (*kalın*) verilmesi ve toyunu kendisinin yönetmesi şartını da koşar (Caynakova 2004: 34-35). Canıl, Akkoçkor'un hafiyesi olarak gelen Çınasıl'a inek tüyü gibi kalabalık Kalmukların onları kuşattığı için çaresiz kaldığını ve Erdene Bey'i oyuna getirerek 70 günlük toy yapmaya razı ettiğini, bunu ise Kırgız boylarından yardım gelmesi için yaptığını söyler (Caynakova 2004: 55). Gülayım ise sevmediği kişilerden kurtulacak kadar kurnazdır. Mesela o, Jurın ile Sayeke'yi birbirine düşürüp öldürtür ve böylece Jurın'la evlenmekten kurtulur (Uygur 2007: 267). Hıvhılıv, babasının kendi odasında insan kokusu aldığını söyleyince Hıvhılıv babasına yeryüzüne çıkıp insan kokusu getirdiğini ve bunu kendisine sorduğunu söyleyerek Zayatülek'i saklar (Ergun-İbrahimov 2000: 447). Böylece kadın kahramanlar bu özelliği sayesinde yeri gelince kendilerini, yeri gelince sevdiklerini, yeri gelince de yurtlarını korumuş olurlar.

2.2.4. Olağanüstü güzel olma özelliği

Kıpçak sahası Türk destanlarında kadın kahramanlar bahadır (alp) olmaları yanı sıra güzellikleriyle de meşhurdur. Fiziksel açıdan çok güçlü olan bu kadınlar aynı zamanda güzellikleriyle pek çok erkeğin gönlünde taht kurmuşlardır. Yani onların güzellikleri dillere destandır. Bu yüzden pek çok erkek, görmediği hâlde onlara âşık olmuştur. Kırgızların "Canıl Mirza", "Akmöör", "Kozuke ve Bayan" ve "Kızicibek" destanlarında kadın kahramanların güzellikleri hemen hemen aynı şekilde tasvir edilir. Mesela Tülkü'nün annesi Canıl Mirza'yı kadının güzeli olarak tarif eder. En güzel elbiselerini giyen ve güzel karakterli, nazik sözlü olan Canıl Mirza, aynı zamanda zarif, huri kızı gibi güzel, boylu poslu, yayık döşlü, sevimli yüzlü, saçları dal dal örülüdür. Gülnüce güneş gibi nur saçan bu bahadır kadının gölgesi bile gönülleri coşturur (Caynakova 2004: 36, 37, 38). Cantay Han'ın üç eşi vardır ancak o, Sayak boyundan olan Akmöör'ün güzelliğini duyunca tekrar evlenmek ister. Cantay Han, Akmöör'ü anlatırken yüzünün parlak, boyunun uzun, sözünün tatlı ve ışığının tan nurundan, damağının kırmızı boncuktan olduğunu ve damağının pamuğa benzediğini söyler (Durmuş 2002: 38). "Kozuke ve Bayan" destanında Bayan'ın güzelliği öne çıkar (Akmataliyev vd. 2007: 147). Kızicibek de on dört yaşında, kunduz borkü başında, ayın on dördü gibi güzel bir kızdır (Duman 2001: 154).

Karakalpakistan "Kırk Kız Destanı"nda on dört yaşında ve altı erkek arasında büyüyen tek kız Gülayım ise karakaşlı, kara saçlı, keskin gözlü, şirin sözlü, fıstık burunlu, badem gözlü, uzun boylu, ak gerdanlı, inci dişli, peri yüzlüdür ve ince dudakları da kaymak gibidir (Uygur 2007: 41). Kazakların "Akböpe-Savıtbek", "Ayman-Şolpan", "Kozı Körpe Bayan Sulu" ve "Kızjipek" destanlarında kadın kahramanlar güzellikleriyle nam salmıştır. Örneğin Akböpe ak gerdanlı, elma yüzlü, al yanaklı, fıstık burunlu, sümbül saçlı, kara gözlü, keman kaşlı olup huri kızları kadar güzeldir (Karaca 2007: 99). Ayman'ın bileği kuş tüyü gibidir, kemiği yumuşacık ve naziktir (Ersöz 2001: 104). On dört yaşına giren Bayan Sulu da kara gözlü, parlak yüzlü, elma yanaklı, fidan boyludur ve karakaşlı doğan aya benzer (Kuanışbayev 2000: 37). Zaten bu ismin anlamı da güzel kadın demektir. On dört yaşındaki Kızjipek nur kızının ışığına benzemektedir ve bembeyaz kar gibidir, iki yanağı yaz güneşi gibidir (Bilecik 1998: 177).

“Kozi Körpe Bayan Sulu Destanı” Başkurtlarda “Kuzıykürpes” olarak bilinir. Diğer Türk boylarında destanın erkek kahramanı yakın bir isim olan Kuzıykürpes şeklinde yer alırken, kadın kahraman ise Mayanhılıv⁵ olarak geçer. Mayanhılıv ince belli, peri boylu, bembeyaz yuvarlak yüzlü ve gözleri parlayan çok güzel bir kızdır (Ergun-İbrahimov 2000: 421). Başkurtların “Zayatülek ile Hıvhılıv Destanı”nda da Hıvhılıv nur gibi parlak, altmış kulaç kara saçlı, çok güzel bir kız olarak tarif edilir (Ergun-İbrahimov 2000: 445). Karaçay-Malkarların “Örüzme ve Satanay Biyçe” destanında Satanay o kadar güzeldir ki onu gören devin gözü kamaşır ve dev kör olur. Satanay’ın güzelliği dağı taşı aydınlatır, akan ırmaklar durur (Tavkul 2004: 41, 43). Tatarların “Tülek-Susulu Destanı”nda su perisi Çaçdar Han’ın kızı olan Susulu ay yüzlü, nazik boylu, görenin hemen âşık olduğu bir kızdır (Urmançı 2007: 83).

2.2.5. Kadere razı olma özelliği

Kıpçak sahası Türk destanlarında bahadır kadınlar genelde çok kolay mücadeleden vazgeçmezler. Onlar, rakip veya düşmanlarıyla sonuna kadar çarpışan tiplerdir. Ancak bütün umutlar tükenince bazen kadercı bir role de girerler. Kadın kahramanlarda özellikle de bahadır vasfına sahip kadınlarda sık olmasa da bu duruma rastlanır. Muhtemelen İslamiyet’in kabulünden sonra Kıpçak sahası Türk destanlarına yansıyan bu husus yeni inancın getirdiği bir özelliktir. Onun için kadere razı olmak bu kahramanlarda az da olsa görülen bir niteliktir. Kısaca bu kadın kahramanlar bazen çaresiz kalmakta, kötü durumlar karşısında hiçbir şey yapamamaktadırlar.

Mesela Canıl Mirza, artık yapılan işkencelere dayanamayıp, Karabağışlardan kendisini kaplan ve yaban domuzu avlamaya göndermelerini isteyerek şöyle der: “Yetmiş ise ecelim, parçalanıp öleyim, çare var mı ben dahi, Tanrı’nın yazdığını göreyim” (Caynakova 2004: 66). Gene avdan kırk kızıyla dönen Gülayım, rüyada yurdunun başına bela geldiğini anlar. Ancak o, elinden bir şey gelmediği için düşmanın yurdu talan etmesini kader olarak görür ve Allah’ın takdirine boyun eğer (Uygur 2007: 473, 487). Bir “aşk hikâyesi” olan “Ayman-Şolpan Destanı”nda ise Ayman, Kötibar tarafından kaçırılınca elinden bir şey gelmez ve “Allah’ın işine göz yumdum” diyerek kaderine razı olduğunu belirtir (Ersöz 2001: 106). Hıvhılıv, kendisine âşık olan Zayatülek’in elinden kurtulmak için yalvarsa da Zayatülek onu serbest bırakmaz ve Hıvhılıv çaresiz onun dediğini yapar (Ergun-İbrahimov 2000: 445). “Kırk Kız Destanı”nda kalenin içinden Gülayım’ın halkının bağirtisi gelir ama kale çok sağlam olduğu için Gülayım kalenin içine giremez ve çaresizlikten ağlar. Servinaz ile Arslan ona moral vermeye çalışır (Uygur 2007: 633). Yine Canıl, ailesine zarar gelmesin diye Erdene’ye haber gönderip onunla evleneceğini söyler (Caynakova 2004: 34).

2.2.6. Kadın onuruna sahip olma özelliği

Kıpçak sahası Türk destanlarında kadın kahramanların değer verdiği bir husus da kadınlık onurudur. Bu, onlar için çok önemlidir. Örneğin Gülayım, Arslan’ın kalesine kadar geldiğini duyunca onu görmediği için üzülür. Bundan dolayı kırk kızı, Arslan’ın arkasından gitmek ve onu getirmek ister ancak Gülayım’ın kadınlık gururu bunu kabul etmez ve onları durdurur (Uygur 2007: 109). Canıl da, ailesine çocuk doğurduğunu ve kocasını öldürüp dul kaldığını söylemeye utandığı için çocuğunu Çınasıl’a verip Boz-Tumşuk’un dağ eteğindeki gök öküzün yanına bırakmasını söyler (Caynakova 2004: 116-117). Akmöör, yaşlı kocası Han Cantay ölünce ehtileri tarafından istenir. Cantay’ın kardeşi Bayake, ağabeyinin ölümünden altı gün sonra Akmöör’ü istemek üzere bir aracıyı ona gönderir. Ancak bu davranış, Akmöör’ün kadınlık gururunu incitir. O, Cantay’la da evlenmek istemediğini ama zorla evlendirildiğini, öldürseler de kocaya varmayacağını söyler. Bunun neticesinde ise Akmöör, Bayake tarafından öldürülür (Durmuş 2002: 146-147). Mayanhılıv, Kuzıkürpes’in kendisiyle kaçması fikrini kadınlık onuruna yedirmez ve bunu reddeder (Ergun-İbrahimov 2000: 426).

⁵ Diğer Türk boylarında Bayan Sulu olan bu isim Başkurtlarda fonetik bir değişime uğramıştır. Bu ses değişmesinden ötürü Bayan, Mayan; Sulu ise Hılıv olmuştur. İlk kelime Türk dilleri arasında görülen yaygın bir fonetik kural ise de ikinci kelime Türk dillerinde pek rastlanmayan bir ses değişiminin örneğidir. İkinci kelimedeki “s” sesinin “h”ye dönüşümü ile geniş ünlünün daralması (sulu=sılıv=sılıv=hılıv) söz konusudur.

2.2.7. Bazı başka özellikler

Kıpçak sahası Türk destanlarında bu temel özelliklerin dışında kadın kahramanların birkaç niteliği daha sayılabilir. Bunlardan da birkaç örnek vermek faydalı olacaktır. Mesela bu Türk boylarının destanlarında kadın kahramanların saflığı gözden kaçmamaktadır. Gülayım, Tazjurın'ın, sevdiği adam Arslan tarafından kendisinin kaleye gönderildiği yalanına inanır (Uygur 2007: 107). Canıl, iyi niyetinden ve saflığından dolayı Akkoçkor'a esir düşer. Kalmukların üç yüz atını alıp Akkoçkor'a getiren Canıl'ı Akkoçkor'un adamları yakalayıp döverler. Çınasil'in, Canıl'ı kurtarma çabaları ise boşa çıkar (Caynakova 2004: 63). Saflık yanı sıra şefkat de bu kadın kahramanların bir başka özelliğidir. Örneğin kocası Kalmatay'ı öldüren Canıl, anne şefkatinden dolayı çocuğunu öldüremeyip onu emzirir ve alıp gider (Caynakova 2004: 99). Yine Sayeke'nin "haberleş" sesine Gülayım acır ve kale dışında bir garip olduğunu düşünerek, yengesini oraya gönderip yardım etmesini ister (Uygur 2007: 73).

Bunların dışında akıl danışma, taş kalpli olma, baba sözünden çıkmama, okuryazar olma, âşık olma, ozanlar gibi atışmaya girme vb. özellikler de kadın kahramanların vasıfları arasında yer alır. Örneğin Canıl Mirza, bir işi yaparken büyüklerine danışır fakat bazen de oğlunun ağlamasına bakmayacak ve onu terk edecek kadar taş kalplidir (Caynakova 2004: 118). Gülayım ise babasının sözünden çıkmaz ve hatta sevmediği hâlde babasının Kel Jurın'la evlenme isteğine razı olur (Uygur 2007: 195). Gülayım, okuma yazma kabiliyetine de sahiptir. Bu yüzden başyardımcısı olan Servinaz adlı kıza, unutulmasın diye yaptıkları savaşları bir taşa yazdırır (Uygur 2007: 595). Gülayım, sonuçta bir insandır ve Arslan'ın aşkına cevap verir (Uygur 2007: 713). Akböpe ise sözde usta olup atıştığı herkesi yenmiş ve sadece Savıtbek'le atışmamıştır (Karaca 2007: 97).

Sonuç

Bu araştırmada Kıpçak sahası Türk boylarına ait on üç destan metni incelenmiştir. Bu destanlarda yer alan kadın kahramanların çeşitli özelliklerle ortaya çıktığı görülmüştür. Mesela bazı kadın kahramanlar, fiziksel güçlerinden ötürü erkeklerden farksız olup, destanlarda bahadır (alp) nitelikleriyle öne çıkarlar. Bu tür kadın kahramanların yer aldığı epik anlatılara "kahramanlık destanları" da denilmektedir. Onun için bu destanlarda yer alan kadınlar hem erkekler gibi düşmanla savaşır hem de destanın başkahramanıdır. Bu bahadır kadınlar aynı zamanda vatanın birliği, bütünlüğü için mücadele eden ve bu uğurda canını veren tipler olarak görünmektedir. Elbette bunlar destanda sadece fiziksel güçleriyle değil, güzellikleri açısından da toplumun önde gelen bireyleridir. Bu durum tıpkı erkek kahramanların başkahraman olduğu ve her yönüyle mükemmel tipler olan başka destanların bir kopyası niteliğindedir. Bunların arasındaki tek fark başkahramanın erkek değil de kadın olmasıdır. Yine başkahramanın kadın olduğu ancak kadının bahadırlıktan ziyade başka yönleriyle ön plana çıktığı "lirik destanlar" denilen bir tür daha vardır. "Lirik destanlar"da kadın kahramanlar artık fiziksel güçle değil, güzellik ve akıllı olma özellikleriyle ön plandadır. Bu yönüyle "lirik destanlar"daki kadın kahramanlar hem sevdiğini hem de yurdunu korumayı başarmaktadır.

İşte Kıpçak sahası Türk destanlarından incelediğimiz bu metinleri kısaca "kahramanlık" ve "lirik" olmak üzere iki kategoride sınıflandırabiliriz. Kıpçak sahasına ait bu destanlardaki "kadın kahramanlar" pek çok vasfa sahip olup, bunlar "toplumsal" ve "kişisel" özellikler gibi iki başlık altında değerlendirilebilir. Toplumsal özelliklerde bahadırlık, vatanseverlik, birlik olma gibi nitelikler varken, kişisel özelliklerde ise güzellik, ikna kabiliyeti, kadınlık onuru vb. gibi nitelikler dikkat çekmektedir. Bu özelliklerin bir araya getirdiği değerler ise aslında Türk milletinin ahlak anlayışını, inanışlarını, hayat felsefesini, yaşam tarzını destanlarda yansıtmaktadır. Üstelik bu destanlar Türk milletinin kadına verdiği değeri de gözler önüne sermektedir. Kısaca kadın, Kıpçak sahası Türk destanlarında zamana, şartlara, yaşam tarzına göre farklı özelliklerle rol almıştır.

Kaynaklar

- Aça, M. (2007). Reşideddin Oğuznamesi'nde Kadın. *Milli Folklor*, 76, 76-92.
- Akmataliyev, A. vd. (2007). *Kırgız Destanları-2*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bars, M. E. (2008). Köroğlu Destanı'nda At, Kadın, Silah. *Turkish Studies*, 3/2, 164-178.
- Bilecik, F. (1998). *Kız Jibek Destanı*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Çaynakova, A. (2004). *Canlı Mirza*. Ankara: TDK Yayınları.
- Çetin, İ. (1998). Türk Destan Kahramanları ve Köroğlu. *Milli Folklor*, 39, 46-52.
- Çobanoğlu, Ö. (1996). Lord Raglan'ın Batı Halk Kahramanı Kalıbı Açısından Oğuz Kağan ve Er Töştük Destan Kahramanlarına Bakış. *Umay Günay Armağanı*, Ankara: Feryal Matbaası, 202-209.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Duman, N. E. (2001). *Kızcipek Destanı'ndaki Epik Unsurlar*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Duran, H. (2004). Burla Hatun'dan Terken Hatun'a. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 32, 32-41.
- Durmuş, M. (2002). *Akmöör Destanı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ergun, M.-İbrahimov, G. (2000). *Başkurt Halk Destanları*. Ankara: Türksoy Yayınları.
- Ersöz, M. (2001). *Kazak Türklerinin "Ayman-Şolpan Destanı"*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kargı, B. (2016). *Söylen-Yazın Bağlamında Kadının Yazgısı*. Ankara: Favori Yayınları.
- Kaplan, M. (2004). Dede Korkut Kitabında Kadın. *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 39-50.
- Karaca, O. S. (2007). *Kazak Destanları-3*. Ankara: TDK Yayınları.
- Köse, N. (1999). Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ile Kurmanbek ve Kurbanbek. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, 253-261.
- Kuanışbayev, E. (2000). *Kozı Körpeş Bayan Suluv Destanı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Saçkesen, A. (2007). Er Tabıdı Destanında Kadın Tipleri. *Turkish Studies*, 2/3, 489-495.
- Oğuz, M. Ö. (1998). Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han. *Milli Folklor*, 40, 2-6.
- Tavkul, U. (2004). *Karaçay-Malkar Destanları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Urmançı, F. (2007). *Tatar Destanları-1*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uygur, C. V. (2007). *Karakalpak Destanları (Kırk Kız Destanı)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uygur, C. V. (2003). Karakalpak Edebiyatında Kadın. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 251-280.

